

สถานการณ์ปัญหาแม่วัยรุ่นในประเทศไทย

สถานการณ์เด็กและสตรีของประเทศไทยปี 2562 มีการพัฒนาที่ดีขึ้นในหลายด้าน แต่ยังคงพบปัญหาที่สำคัญต้องเร่งพัฒนา โดยเฉพาะปัญหาแม่วัยรุ่นซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา อาทิ ผลกระทบด้านสุขภาพ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม

จากข้อมูลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย (Multiple Indicators Cluster Survey : MICS) ในปี 2562¹⁰ ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติร่วมกับองค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย ได้ทำการสำรวจในสถานการณ์เด็กและสตรี โดยผลการสำรวจครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทยได้มีการพัฒนาที่ดีขึ้นมากในหลายด้าน อาทิ อัตราของเด็กอายุ 1-14 ปีที่เคยถูกล่วงโทษด้วยวิธีรุนแรงที่บ้านลดลงจากร้อยละ 75.0 ในปี 2558 เหลือร้อยละ 58.0 ในปี 2562 อัตราการเข้าเรียนหลักสูตรปฐมวัยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 84.7 เป็นร้อยละ 86.0 และอัตราการมีบุตรของวัยรุ่น (อายุ 15-19 ปี) ลดลงเหลือ 23 คนต่อประชากร 1,000 คนในปี 2562 อย่างไรก็ตาม ปัญหาการมีบุตรในวัยรุ่นยังเป็นปัญหาที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรง กล่าวคือ

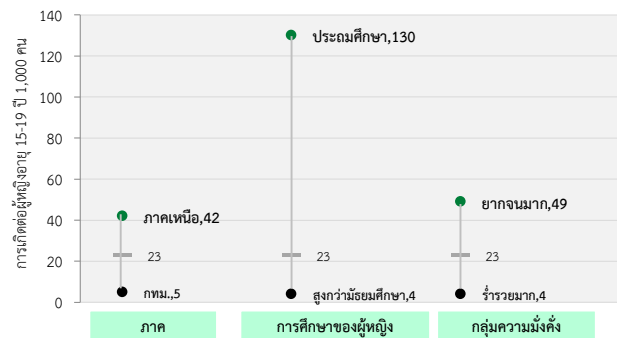
- **อัตราการมีบุตรของวัยรุ่นยังพบมากในภาคเหนือและภาคใต้** แม้ว่าภาพรวมอัตราการมีบุตรของวัยรุ่นจะลดลง แต่ยังเป็นปัญหาในบางพื้นที่ โดยพบว่าภาคเหนือมีอัตราการเกิดมีบุตรของแม่วัยรุ่นต่อประชากร 1,000 คนมากที่สุดคือ 42 คน รองลงมาคือ ภาคใต้ 35 คน ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ (23 คน) ก่อนข้างมาก ขณะที่ภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานครมีอัตราการเกิดมีบุตรของแม่วัยรุ่นต่อประชากร 1,000 คน คือ 21 คน 20 คน และ 5 คน ตามลำดับ หากพิจารณาการมีบุตรในกลุ่มเด็กที่อายุน้อยกว่า 15 ปี ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพเด็กมากที่สุด พบว่า ค่าเฉลี่ยทั่วประเทศคือร้อยละ 0.4 โดยการมีบุตรมากที่สุดในภาคใต้ร้อยละ 0.8 รองลงมาคือ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 0.4 และน้อยที่สุดคือ ภาคเหนือและกรุงเทพมหานครร้อยละ 0.2

- **แม่วัยรุ่นมีการศึกษาน้อย** เมื่อจำแนกแม่วัยรุ่นตามระดับการศึกษา พบว่าแม่วัยรุ่น (15-19 ปี) จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุดมีบุตร 130 คนต่อประชากร 1,000 คน ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยมาก (23 คนต่อประชากร 1,000 คน) และจะลดลงเรื่อยๆ ตามระดับการศึกษาของผู้หญิงที่เพิ่มขึ้น โดยกลุ่มวัยรุ่นที่มีการศึกษาระดับมัธยมต้นมีบุตร 54 คนต่อประชากร 1,000 คน ระดับมัธยมปลายมีบุตร 12 คนต่อประชากร 1,000 คน และสูงกว่ามัธยมจะมีบุตรเหลือเพียง 4 คนต่อประชากร 1,000 คน สะท้อนให้เห็นว่าการรักษาการคงอยู่ในระบบการศึกษาของวัยรุ่นจะมีส่วนสำคัญในการช่วยลดปัญหาดังกล่าว

¹⁰ การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย (Multiple Indicators Cluster Survey : MICS) จัดทำขึ้นทุก 3 ปี โดยครั้งนี้เป็นครั้งที่ 6 ในระดับนานาชาติ (MICS 6) และนับเป็นครั้งที่ 4 ของประเทศไทย มีการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและสตรีในด้านต่างๆ เช่น สุขภาพ พัฒนาการ การศึกษา และการคุ้มครองเด็ก จากครัวเรือน 40,660 ครัวเรือนทั่วประเทศ ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงพฤศจิกายน 2562 และถือเป็นการสำรวจระดับประเทศที่ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างประชากรเด็กและสตรีที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

- **ครัวเรือนยากจนมีปัญหาแม่วัยรุ่นสูงกว่าครัวเรือนรายได้สูง** หากจำแนกตามฐานะของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนยากจนมากมีวัยรุ่นที่มีบุตร 49 คนต่อประชากร 1,000 คน ครัวเรือนยากจนที่มีบุตร 23 คนต่อประชากร 1,000 คน ครัวเรือนฐานะปานกลางที่มีบุตร 32 คนต่อประชากร 1,000 คน ครัวเรือนร่ำรวยที่มีบุตร 15 คนต่อประชากร 1,000 คน และครัวเรือนร่ำรวยมากที่มีบุตรเพียง 4 คนต่อประชากร 1,000 คน

แผนภาพ 21 อัตราการมีบุตรของวัยรุ่น

ที่มา: การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2562, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

สำหรับผลกระทบของแม่วัยรุ่น และการมีบุตรในวัยรุ่น ประกอบด้วย¹¹

- **ผลกระทบด้านสุขภาพ** เกิดขึ้นโดยตรงต่อตัวมารดาวัยรุ่นและทารก สำหรับผลกระทบต่อมารดาวัยรุ่น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอายุน้อยเป็นช่วงต้นของวัยเจริญพันธุ์ ที่ยังต้องอาศัยการพัฒนาระบบต่างๆ ของร่างกายเพื่อให้พร้อมที่จะตั้งครรภ์ การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นจึงนำมาซึ่งปัญหาด้านสุขภาพมากกว่าผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ในวัยอื่นๆ ทั้งระหว่างตั้งครรภ์ ระหว่างคลอด และหลังตั้งครรภ์ อาทิ ภาวะเลือดจางในหญิงตั้งครรภ์ ภาวะความดันโลหิตสูงขณะตั้งครรภ์ การเพิ่มโอกาสของการผ่าตัดคลอดบุตร หรือการคลอดที่ต้องอาศัยหัตถการต่างๆ เข้าช่วยเหลือ รวมถึงภาวะซึมเศร้า หลังการคลอดบุตร **ผลกระทบต่อเด็ก** จากการคลอดของแม่วัยรุ่นอาจทำให้เกิดการคลอดทารกก่อนกำหนด (ก่อน 37 สัปดาห์) ส่งผลให้มีความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตจากภาวะครรภ์เป็นพิษ เพิ่มโอกาสการเสียชีวิตของทารกในครรภ์ หรือทารกมีน้ำหนักน้อย (น้อยกว่า 2,500 กรัม) นอกจากนี้ จากความไม่พร้อมและพฤติกรรมการดูแลครรภ์และเลี้ยงทารกที่ไม่เหมาะสมของแม่วัยรุ่นบางราย อาทิ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และสูบบุหรี่ การเลี้ยงดูทารกด้วยอาหารที่ไม่เหมาะสมส่งผลต่อภาวะทุพโภชนาการ รวมทั้งการที่แม่วัยรุ่นไม่เอาใจใส่ดูแลและไม่กระตุ้นพัฒนาการตามวัย อาจส่งผลเสียต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและสติปัญญาของทารก

- **ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม** ไม่เพียงแต่เกิดในครอบครัวของวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์และมารดาวัยรุ่นเท่านั้น แต่ยังมีผลทางเศรษฐกิจในระดับชาติด้วย จากต้นทุนการเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ การตั้งครรภ์ในคนกลุ่มนี้จึงทำให้มีผลกระทบด้านสังคมตามมา ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่แม่วัยรุ่นจำนวนมากหยุดเรียนหรือเลิกเรียนกลางคัน แม้กระทรวงศึกษาธิการจะพยายามให้แม่วัยรุ่นทุกคนอยู่ในระบบการศึกษาต่อได้ แต่ยังมีแม่วัยรุ่นจำนวนมากต้องออกจากโรงเรียน เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อน ถูกผู้ปกครองห้ามไปโรงเรียนเนื่องจากเห็นว่าเป็น

¹¹ โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ (HiTAP): ผลกระทบการตั้งครรภ์ของแม่วัยรุ่น

ความเสียหายของครอบครัว หรือมีความจำเป็นต้องออกจากโรงเรียนเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว โดยการได้รับการศึกษาที่น้อยส่งผลโดยตรงต่อรายได้ไม่พอจ่ายและไม่สามารถให้การเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับบุตรได้ จนก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา อาทิ ความเครียดอาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในครอบครัว ส่งผลสืบเนื่องไปยังปัญหาสังคมด้านอื่นๆ และปัญหาการส่งต่อโอกาสในการได้เรียนต่อในระดับสูงของบุตรที่น้อยลงตามไปด้วย จนอาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านรายได้และความยากจนของบุตรในระยะยาวตามมา

จากสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทยในปี 2562 สะท้อนให้เห็นว่ายังคงมีปัญหาที่สำคัญที่ต้องเร่งแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาการมีบุตรของแม่วัยรุ่นในกลุ่มครัวเรือนที่ยากจน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของแม่วัยรุ่นและเด็ก รวมทั้งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น **แนวทางการแก้ปัญหาแม่วัยรุ่นที่สำคัญ** จึงควรมีมาตรการในการเฝ้าระวังและติดตามเด็กและเยาวชนในกลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบาง กลุ่มเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างครอบครัวและโรงเรียน สร้างค่านิยมเรื่องเพศสัมพันธ์ที่มีสุขภาวะและการป้องกันการท้องไม่พร้อม การสอดแทรกการสอนเรื่องทักษะชีวิตและผลที่ตามมาของการท้องไม่พร้อมให้เด็กได้รับรู้ รวมทั้งการพยายามรักษาการคงอยู่ในระบบการศึกษาของวัยรุ่นซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการช่วยลดปัญหาดังกล่าว